
Mata Hari végnapjai

Nehéz lenne megmondani, hogy az első világháborúról való centenáriumi megemlékezések megvilágítják-e avagy inkább árnyékba borítják Mata Hari 1917-es kivégzését és annak előzményeit. Az első világgéggel foglalkozva nem lehet nem beleütközni a Nagy Háború – s talán az egész világtörténelem – leghíresebb kémnőjének regényes és drámai történetébe, ugyanakkor a globális mészárlás apokaliptikus katasztrófája relativizálhatja egyetlen egyén tragédiáját. A római La Sapienza egyetemen francia irodalmat oktató *Giuseppe Scaraffia Mata Hari utolsó napjai (Gli ultimi giorni di Mata Hari)* című könyvének majd’ tíz oldalnyi bibliográfiája is (135–144. o.) csupán ízelítőt ad a szépséges és rejtélyes kalandornőről szóló, szinte áttekinthetetlenül bőséges szakirodalomból (melyből magyarul kevés mű jelent meg: korábban *Earl Rider–Tábori Pál, C. Brown, Paul Guimard* és *Tolnai Kálmán*, újabban *Marijke Huisman* munkája). És akkor még nem szóltunk a filmekről, köztük a legklasszikusabbról, Greta Garbo főszereplésével...

Scaraffia az 1917-es francia hadi helyzet kontextusában értelmezi, úgy szólván abból vezet le, tragikusan következetes képletszerűséggel, a világhírű kémdrámát. Franciaország a remélt rövid háború és gyors győzelem, az 1870-es porosz háborúért vett reváns helyett vérfürdővel, a főváros újbóli elestének veszélyével, a vereség rémével kényszerült szembenézni, az utóbbi következtében akár egy új, az egykori Kommünhöz hasonlatos forradalommal is. Kellott valami belpolitikai villámhárítót találni, magyarázatot a kudarcokra, ha már a fronton a győzelmet kivívni bajos volt, így alakult ki és nőtt gigászivá a háborús konfliktusok elkerülhetetlen hátszínházi velejárója, a kémhisztéria (7–8. o.). A katonapolitikai propagandának kapóra jött, hogy Mata Hari személyében a kémveszélynek olyan megtestesítőjét tudták felmutatni, aki más szempontokból is jól hasznosítható szimbólum volt. Jelképe egy „dekadens” korszaknak, melynek erkölcsi „züllöttségét” felelőssé lehetett tenni a franciák elpuhultságáért, régi erényeik lehanyaglásáért. Ráadásul a táncosnő idegen volt, külföldi, holland nemzetiségű, aki, az

erotikumot egzotikummal vegyítve, önmaga körül a legendáknak oly sűrű, átláthatatlan kódét támasztotta, hogy abba minden rémképet, szörnyalakat, kimérát bele lehetett látni vagy képzelni. A dúsgazdag hölgy fényűző életmódja miatti irigység gondoskodott a többitől. Már fénykorában a „végzet asszonya” lett, új Salomé – bukásában a végzet lesújtotta nővé vált. (9–12. o.). A szerző tanulságos paradoxonra mutat rá: „A történelem iróniájából épp azok a szélsőjobboldali szalonok kedvelték leginkább, amelyek később a lehangosabban követelték a fejét.” (13. o.) Paradoxon? Irónia? Talán kegyetlen és gonosz logika: a bűntudat és a „túlzó kompenzáció” erkölcstelen, képmutató, gyáva logikája.

Áldozat volt Mata Hari? Milyen értelemben? Minek az áldozata? Önnön szédületes karrierjéé, amely az alapvetően megváltozott környezetben szakadékba vitte? Kalandorságáé? Pénzéhségéé? A machiavellista államrezné? Pierre Bouchardoné, a vérbíróé, akit Georges Clemenceau („a Tigris”) is „nagy inkvizítornak” nevezett? (112–113. o.) Az „embervadászé”, aki állítólag „zsákmánya” koporsója fölött azt „mormogta elégedetten”: „Még ha ártatlan volt is, el kellett tűnnie!” (95–96. o.) Miféle bíró az, aki halálra ítél egy vádlottat, noha bűnösségében nem biztos?

Abban viszont mindenki egyetértett, hogy „Mata Hari hősként halt meg” (96. o.), saját szavait idézve, „jó”, vagyis (mert a kettő nála egyet jelentett) „szép halállal” (84., 87. o.). Amikor fiatal férfiak milliói estek el a harctereken, Mata Hari a siralomházban azt mondta az őt vigasztaló apácának: „Megmutatom ezeknek a férfiaknak, hogyan tud meghalni egy nő!” (88. o.) Ambivalencia mindhalálig? Vagy katartikus átlényegülés vértanúvá, hősi halottá? A nagy színésznő végóráján is szerepet játszott? Ha igen, a legnagyobb szerepét. „Utolsó előadása” révén (97. o.) lett – akár tetszik, akár nem – a huszadik század egyik női „ikonja”. A dekadentizmus fő törekvéseinek egyike volt az életet művészi alkotássá formálni. Mata Hari a halálát is azzá akarta tenni.

Hogy ez sikerült neki, nem csupán színészi tehetségének és lelkierejének köszönhető. Hanem azoknak az íróknak, költőknek, művészeknek is, akik felé az életrajz – helyesebben inkább halálrajz – szerzője, irodalomtörténészként, megkülönböztetett figyelemmel fordul. *Virginia Woolf, Claude Debussy, Filippo Tommaso Marinetti, Isadora Duncan, Ernest Hemingway, Arthur Conan Doyle, Marcel Proust, Georges Bernanos, Gabriele D’Annunzio, Louis Ferdinand Céline*: mind részei és alakítói lettek a Mata Hari-mítosznak (21–84. o.). Mert Mata Hari sokkal inkább mítoszhősként, kultuszfiguraként, mint reális történelmi személyiségként halhatatlanult. Ez „menti” és magyarázza a Scaraffia-könyv „irodalmias” jellegét és azt, hogy

a legendás szépasszony bűnösségének vagy büntelenségének kérdésében bizonytalanságban hagyja olvasóit.

Az ambivalencia, a titok élteti a mítoszt. Kereken száz éve. S immár mindörökre. A Mata Hari-irodalom gyarapodik tovább.

Giuseppe Scaraffia: Gli ultimi giorni di Mata Hari (Mata Hari utolsó napjai), UTET – De Agostini Libri, Novara, 2015, 144 o.

Madarász Imre